

Svetlana Berikashvili (Tbilisi)

ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ/ΞΕΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ*

(ψυχολinguιστικές προσεγγίσεις και αντιπαραθετική¹ γραμματική)

Η κατάκτηση μιας γλώσσας (όποια και να μην είναι: μητρική ή ξένη) είναι μεγάλη διαδικασία. Η μελέτη της κατάκτησης της γλώσσας είναι σημαντική για τους ίδιους λόγους για τους οποίους είναι σημαντική και η μελέτη του φαινομένου της γλώσσας, γενικά. Ως μοναδική στον άνθρωπο δεξιότητα, η γλώσσα μελετάται, μεταξύ άλλων, με στόχο να ανακαλυφθούν οι ιδιότητες του ανθρώπινου νου. Κατά τη μελέτη για την κατάκτηση και τη διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας η Σπ. Μπέλλα αναφέρει 'η κατάκτηση της δεύτερης/ξένης γλώσσας, αποτελεί μια γνωστική διεργασία που εντοπίζεται αποκλειστικά στο ανθρώπινο είδος και που η μελέτη της μπορεί να ρίξει περισσότερο φως στη δομή και τις λειτουργίες του νου'.² Το ίδιο θα μπορούσαμε να πούμε και για τη μητρική γλώσσα που κατακτάται φυσιολογικά από ένα παιδί. Βέβαια, αν και η γλώσσα αποτελεί ένα στοιχείο βασισμένο στις φυσιολογικές λειτουργίες, η ανάπτυξή της καθορίζεται από κοινωνικούς παράγοντες. Δηλαδή, η

* This paper is published within the framework of the project *Comparative Grammar of Modern Georgian and Modern Greek Languages* (vol. 1, *Nominal System*), which has received funding from the Foundation for Georgian Studies, Humanities and Social Sciences (Rustaveli Foundation, Grant N Y-01-10).

¹ Στη σύγχρονη γλωσσολογία υπάρχουν δύο μεταφράσεις του όρου *contrastive linguistics, grammar* ή *analysis, αντιπαραθετική* και *αντιπαραβολική* γλωσσολογία, γραμματική ή ανάλυση. Οι όροι αυτοί εναλλάσσονται ελεύθερα. Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο *αντιπαραθετική* εκτός από τις περιπτώσεις που θα χρησιμοποιηθούν οι παραπομπές από τις άλλες επιστημονικές εργασίες, π. χ. από το Γ. Μπαμπινιώτη ή τη Σπ. Μπέλλα.

² Μπέλλα Σ., *Η Δεύτερη Γλώσσα, Κατάκτηση και διδασκαλία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2007, 21.

γλώσσα είναι προϊόν της κοινωνικής ζωής, ένα ‘κοινωνικό γεγονός’, αν χρησιμοποιήσουμε τον όρο του Ferdinand de Saussure.³

Πρέπει όμως να ξεκαθαρίσουμε τους όρους γλώσσα, ομιλία και λόγος. Και εδώ πάλι θα αναφερθούμε στο Ferdinand de Saussure, ο οποίος στην αρχή του αιώνα όρισε ακόμα τον περιεχόμενο αυτών των όρων: ‘ο όρος *γλώσσα (langage)* έχει τη γενικότερη εφαρμογή και αναφέρεται σε όλες εκφράσεις της γλώσσας. *Λόγος (langue)* είναι το αφηρημένο γλωσσικό σύστημα που κατέχουν από κοινού όλα τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας και που τους επιτρέπει να συνεννοούνται μεταξύ τους. *Ομιλία (parole)* είναι τα δεδομένα της γλωσσικής συμπεριφοράς από συγκεκριμένους ομιλητές σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.’⁴ Πρέπει να σημειώσουμε ότι σε διάφορες ελληνικές μεταφράσεις οι όροι *langage* και *langue* παρουσιάζονται με διάφορους τρόπους: *langage* – γλώσσα, λόγος και αντίστοιχα *langue* – λόγος, γλώσσα.⁵

Υπό το ψυχολογολογικό πρίσμα όμως ο όρος γλώσσα συμπεριλαμβάνει τη μελέτη και ανάλυση τόσο της συμβολικής προφορικής όσο και της εικονικής νοηματικής γλώσσας.⁶ Το ερευνητικό ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια έχει εστιαστεί στη μελέτη του προφορικού λόγου, δηλαδή του επίπεδου κατάκτησης των επιμέρους γλωσσικών πεδίων της μορφολογίας, σύνταξης, σημασιολογίας και πραγματολογίας.⁷ Η ανάλυση λόγου αποτελεί μια σχετικά νέα προσέγγιση στην έρευνα των κοινωνικών επιστημών, η οποία εστιάζει στη μελέτη της δομημένης και δομικής φύσης της ανθρώπινης γλώσσας, και στην αναζήτηση των λειτουργιών και συνεπειών της χρήσης της. Ουσιαστικά το αντικείμενο της ανάλυσης λόγου είναι η μελέτη των περιγραφών – γραπτών και προφορικών όσον αφορά το περιεχόμενο και την οργάνωσή τους. Η περιγραφή των προαναφερόμενων επιπέδων μπορεί να γίνει με βάση διάφορα θεωρητικά μοντέλα αντίληψης και παραγωγής λόγου. Κάθε μοντέλο μπορεί να

³ Αποστολόπουλος Φ., Επισκόπηση της ιστορίας της γλωσσικής σκέψης, δομική γλωσσολογία (Ferdinand de Saussure), στιγμή, Αθήνα 2001, 49.

⁴ Φιλιππάκη-Warburton E., Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1992, 31.

⁵ Βλ. Φιλιππάκη-Warburton E., *op. cit.* 31, Αποστολόπουλος Φ., *op. cit.* 52, Πήτα Ρ., Ψυχολογία της γλώσσας, μια εισαγωγική προσέγγιση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, 35-36, Robins R., Σύντομη ιστορία της γλωσσολογίας, μετάφραση: Μουδοπούλου Α., Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1989, 270, Μπαμπινιώτης Γ., Θεωρητική Γλωσσολογία, Εισαγωγή στη Σύγχρονη Γλωσσολογία, Αθήνα 1998, 55-56.

⁶ Πήτα Ρ., *op. cit.*, 37.

⁷ Πρωτόπαπας Α., Μουζάκη Α., Τσαντούλα Δ., Προσχολικοί δείκτες πρόγνωσης της ανάπτυξης αναγνωστικών δεξιοτήτων κατά την Α΄ Δημοτικού, Επιστήμες της Αγωγής 1, Αθήνα 2006, 75.

χρησιμοποιηθεί κατά τη διδασκαλία και μάθηση όχι μόνο της μητρικής, αλλά και της δεύτερης ή ξένης γλώσσας. Εδώ θα θέλαμε να ξεκαθαρίσουμε όρους *δεύτερη γλώσσα* και *ξένη γλώσσα*. Συμφωνούμε απόλυτα με τη Σπ. Μπέλλα, η οποία αναφέρει: 'Η διάκριση μεταξύ δεύτερης και ξένης γλώσσας είναι κατά κύριο λόγο γεωγραφική. Δεύτερη χαρακτηρίζεται συνήθως μια γλώσσα η οποία κατακτάται σε περιβάλλον όπου χρησιμοποιείται ως κύρια/πρώτη γλώσσα, ενώ ξένη είναι μια γλώσσα που κάποιος κατακτά στο περιβάλλον της μητρικής του.'⁸ Στη γλωσσολογική βιβλιογραφία, όμως, οι δύο αυτοί οι όροι εναλλάσσονται ελεύθερα. Αναφέροντας τους όρους αυτούς στην εργασία μας θα στηριζόμαστε στην προαναφερόμενη διάκριση της Σπ. Μπέλλας.

Στη διδακτική πρακτική ο διδάσκων πάντα βασίζεται σε κάποια θεωρία μάθησης. Υπάρχουν πολλές θεωρίες μάθησης, οι σημαντικότεροι όμως είναι οι ακόλουθες: α. συμπεριφορισμός (behaviorism), β. οικοδομισμός ή δομητισμός (constructivism) και γ. κοινωνικοπολιτισμικές θεωρίες συμπεριλαμβανομένη τη θεωρία της δραστηριότητας (activity theory). Πριν να προχωρήσουμε στη σχετική ανάλυση, πρέπει να αναφέρουμε τα γενικά χαρακτηριστικά καθεμίας θεωρίας.

Ο συμπεριφορισμός βασίζεται σε μια αλλαγή στη συμπεριφορά του μαθητή. Η μάθηση ουσιαστικά είναι η τροποποίηση της συμπεριφοράς ή αντικατάσταση της υφισταμένης από μία νέα και συντελείται με την ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς είτε μέσω της αμοιβής της (θετική ενίσχυση), είτε μέσω της τιμωρίας (αρνητική ενίσχυση). Το σημαντικότερο σ' αυτή τη θεωρία είναι η περιγραφή της συμπεριφοράς και όχι η εξήγησή της. Βασικοί εκπρόσωποι της: I. Pavlov, J. Watson, E. Thorndike και B. Skinner.

Σύμφωνα με τη θεωρία του οικοδομισμού ή δομητισμού, οι νέες γνώσεις οικοδομούνται ενεργητικά από τον άνθρωπο σε ήδη υπάρχουσες, δηλαδή η μάθηση συνιστάται στην τροποποίηση των γνώσεων. Η μάθηση αυτή περιέχει την αναπτυσσόμενη θεωρία του J. Piaget, την παιδαγωγική θεωρία του S. Papert, τη θεωρία της κατασκευής της γνώσης του V. Glasserfeld, την οποία υποστηρίζει και ο D. Ausubel, και τη θεωρία της επεξεργασίας της πληροφορίας των R. Gagne, A. Newell & H. Simon, συμπεριλαμβανομένη τη θεωρία του διασυνδεδετισμού. Μερικοί μελετητές προσθέτουν εδώ και τη μέθοδο μέσω ανακάλυψης του J. Bruner, η οποία συνδέεται και με τις κοινωνικοπολιτισμικές θεωρίες.

Στις κοινωνικοπολιτισμικές θεωρίες σημαντικότερη είναι η θεωρία της δραστηριότητας του L. Vygotsky, όπου η μάθηση θεωρείται ως διαδικασία

⁸ Μπέλλα Σ., *op. cit.*, 23.

κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Κατά τον L. Vygotsky δεν υπάρχει μαθησιακή δραστηριότητα έξω από το κοινωνικό, ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαδραματίζεται.⁹

Βέβαια, για την καλύτερη αποτελεσματικότητα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας όλες τις θεωρίες, αλλά ουσιαστικά κάθε διδάσκων μέσα στην τάξη πάντα εκτελεί ένα σύνολο ενεργειών που στηρίζονται σε κάποια συγκεκριμένη θεωρία-μοντέλο μάθησης. Θα θέλαμε να προσθέσουμε εδώ ότι οι απόψεις που επικρατούν σε κάθε εποχή σχετικά με τη μάθηση επηρεάζουν σημαντικά τις διδακτικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται κατά τη διδασκαλία. Το τελευταίο καιρό βρισκόμαστε στην εποχή των άμεσων επικοινωνιών και της πληροφορικής πλημμυρίδας. Η ανάπτυξη σύγχρονης τεχνολογίας και ειδικά η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και των επικοινωνιών επηρεάζει ουσιαστικά τη ζωή μας. Άρα είναι φυσικό να χρησιμοποιήσουμε κάποιες μεθόδους της μάθησης που είναι πιο κοντά στη σύγχρονη μας πραγματικότητα. Από την αξιολόγηση των θεωριών προέκυψε ότι η θεωρία που μας βοηθάει να σχηματίσουμε διάφορα προγράμματα διδασκαλίας μέσω υπολογιστή είναι το μοντέλο του διδακτικού σχεδιασμού, που ανέπτυξε ο R. Gagne στα πλαίσια της μιχρεβιοριστικής θεωρίας. Το μοντέλο του Διδακτικού Σχεδιασμού (Instructional Design) αποτελείται από τα τρία κύρια στάδια: 1. αξιολόγηση αναγκών. 2. επιλογή διδακτικών μεθόδων και υλικού και 3. αξιολόγηση του σπουδαστή μέσω του τεστ. Στη σημερινή εκπαιδευτική πραγματικότητα η πρακτική και η εξάσκηση θεωρούνται αναγκαίες τεχνικές για την ανάπτυξη των υπολογιστικών δεξιοτήτων και την καλλιέργεια της ταχύτητας και της ακρίβειας στους υπολογισμούς, αρκεί να μην οδηγούν τους σπουδαστές στη μηχανική εργασία. Το μόνο που δεν μπορούμε να δεχτούμε σ' αυτή τη θεωρία είναι το εξής: η θεωρία της συμπεριφοράς δεν ενδιαφέρεται καθόλου για την εσωτερική (τη νοητική) λειτουργία των υποκειμένων αλλά εστιάζει την προσοχή στην ανάλυση των χαρακτηριστικών της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Δηλαδή δεν απαντάει την ερώτηση 'γιατί', αλλά μόνο προσδιορίζει το 'πώς', καθώς δεν λαμβάνει υπόψη το κοινωνικό περιβάλλον στον οποίο διαμορφώνεται η σκέψη του μαθητή.

Κατά τη γνώμη μας, παρόλο που πολύ συχνά στη μάθηση, στηρίζομαστε στη θεωρία του μιχρεβιορισμού,¹⁰ η κυριότερη θεωρία την

⁹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις θεωρίες μάθησης βλ. Πήτα Ρ., *op. cit.*, 147-159 καθώς και την ιστοσελίδα:

<http://www.netschoolbook.gr/epimorfosi/theories.html>

¹⁰ Ιδιαίτερα το χρησιμοποιούμε κατά τη διαδικασία της αντιπαραθετικής ανάλυσης συγκρίνοντας δύο διαφορετικά συστήματα της γλώσσας-πηγής και της γλώσσας-στόχου.

οποία χρησιμοποιούμε στη διδασκαλία δεύτερης ή ξένης γλώσσας είναι η θεωρία του οικοδομισμού. Η βασική διαφορά του εποικοδομητικού προτύπου από τις άλλες διδακτικές προσεγγίσεις έγκειται στο γεγονός ότι αυτό λαμβάνει υπόψη του τις προϋπάρχουσες ιδέες των μαθητών και προβαίνει στη διδακτική τους αξιοποίηση. Ο δάσκαλος αναλαμβάνει έναν υποστηρικτικό-συμβουλευτικό ρόλο στη δραστηριότητα των μαθητών. Και τα σημαντικότερα θεωρητικά μοντέλα αντίληψης και παραγωγής λόγου βασίζονται ακριβώς σ' αυτή τη θεωρία μάθησης.

Στην ανάλυση λόγου σήμερα διακρίνουμε διάφορα επίπεδα, όπως είναι φωνητική, φωνολογία, μορφολογία, σημασιολογία, σύνταξη και πραγματολογία. Κάθε επίπεδο είναι πολύ σημαντικό για την έρευνα της κατάκτησης της γλώσσας. Στη σύγχρονη γλωσσολογία η προτεραιότητα έχει έρευνα της προφορικής γλώσσας στη συγχρονική της διάσταση. Η προτεραιότητα του προφορικού λόγου, όπως την προτείνει ο Ferdinand de Saussure και το αναφέρουν και άλλοι μελετητές, υποστηρίζεται από τις εξής παρατηρήσεις: α. ο προφορικός λόγος είναι πολύ προγενέστερος του γραπτού. β. ο προφορικός λόγος είναι πολύ ευρύτερα διαδεδομένος από το γραπτό. γ. το παιδί κατακτά πρώτα τη γλώσσα στην προφορική της μορφή και μόνο αργότερα, κατά τη σχολική θητεία, μαθαίνει τη γραφή (αυτό το γεγονός πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, κατά την αξιολόγηση μαθησιακών δυσκολιών). δ. ο προφορικός λόγος αναπτύσσεται φυσικά, ενώ, για να μάθει το παιδί τη γραφή, πρέπει να δεχθεί συστηματική διδασκαλία. ε. στις περισσότερες μορφές γραφής, τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται βασίζονται σε στοιχεία του προφορικού λόγου.¹¹

Στην εποχή μας οι επιστήμονες έχουν συνειδητοποιήσει το γεγονός ότι καθοριστικό παράγοντα στην κατανόηση της γλώσσας αποτελεί η ερμηνεία της κατάκτησης και εκμάθησης μιας γλώσσας (language acquisition, language learning). Αυτά τα ζητήματα αναλύονται λεπτομερώς στην Ψυχολογική γλωσσολογία ή Ψυχογλωσσολογία (Psycholinguistics).¹²

Εδώ κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε ολόκληρο απόσπασμα για το τι είναι η ψυχογλωσσολογία και τι βασικές κατευθύνσεις την ενδιαφέρουν:

‘1. Πώς οι άνθρωποι κατανοούν τον προφορικό και το γραπτό λόγο (*speech perception, comprehension process*). Πρόκειται για μια ευρύτερη περιοχή έρευνας, όπου εξετάζονται:

α. το φάσμα των επιδόσεων των ομιλητών όσον αφορά τη διαδικασία κατανόησης και αντίληψης πρώτιστα του προφορικού λόγου, πώς δηλαδή

¹¹ Φιλιππάκη-Warburton Et., op. cit., 25.

¹² Μπαμπινιώτης Γ., op. cit., 25.

το άτομο ακούει το κωδικοποιημένο μήνυμα και αντιλαμβάνεται τους ήχους-φθόγγους που έχουν διακριτική λειτουργία (speech perception).

β. με ποιο τρόπο το άτομο κατανοεί τη σημασία των λέξεων που ακούσει και πώς καθορίζεται η κάθε σημασία (lexical access).

γ. πώς αναλύονται οι δομημένες γραμματικοσυντακτικά λέξεις που σχηματίζουν προτάσεις, ώστε να αποκρυπτογραφηθεί το νόημα τους (sentence processing) και

δ. πώς γίνονται αντιληπτές και αναλύονται οι καθημερινές συνομιλίες (discourse analysis) και η διαδικασία κατανόησης του γραπτού λόγου (reading comprehension) ως συμπληρωματική στην ανθρώπινη επικοινωνία.

2. *Πώς οι άνθρωποι παράγουν λόγο (speech production)*. Οι μέχρι τώρα έρευνες έδειξαν ότι η αξιολόγηση της διαδικασίας κατανόησης του ανθρώπινου λόγου αποδεικνύεται και αποβαίνει αισθητά πιο εύκολη από την προσέγγιση και ανάλυση της παραγωγής γλώσσας. Αυτό συμβαίνει επειδή η προσέγγιση της τελευταίας είναι δυνατή μονάχα μέσα από την εξέταση της γραμματικοσυντακτικής και σημασιολογικής ακρίβειας και ορθότητας του παραγόμενου λόγου σε αντιδιαστολή με την παραγωγή λαθών. Παράλληλες έρευνες εξετάζουν το χρόνο αντίδρασης και τον τρόπο που τα υποκείμενα ελέγχουν λεκτικά ερεθίσματα υπό καθορισμένες συνθήκες λεκτικής συμπεριφοράς και παραγωγής.

3. *Πώς οι άνθρωποι αποκτούν λόγο (developmental psycholinguistics)*. Σε αυτήν την περίπτωση η έρευνα επικεντρώνεται στον τρόπο απόκτησης και εξέλιξης αφενός της μητρικής γλώσσας από τα παιδιά και αφετέρου κάποιας ξένης γλώσσας από τους ενήλικους ως δεύτερης γλώσσας.¹³

Ακριβώς στις προαναφερόμενες κατευθύνσεις βασίζονται τα θεωρητικά μοντέλα αντίληψης και παραγωγής λόγου, που προς το παρόν είναι ένα από τα πιο επίκαιρα ζητήματα της μοντέρνας ψυχολογικής γλωσσολογίας. Τα πιο διαδεδομένα είναι τα ακόλουθα: Cohort Model, TRACE model, The Garden Path Model κ.λπ.

Cohort Model στην ψυχολογία είναι το μοντέλο της ανάκτησης των λέξεων που προτάθηκε από τον William Marslen-Wilson το 1987. Με το μοντέλο αυτό περιγράφεται το πως απεικονίζεται η οπτική ή ακουστική είσοδος (input) (δηλαδή ακρόαση ή ανάγνωση των λέξεων) σχηματίζοντας μια λέξη στο λεξιλόγιο του ακροατή. Η ομιλία είναι συνεχής, αλλά την αντιλαμβανόμαστε ως αποτελούμενη από ξεχωριστά τεμάχια/τμήματα με βάση το συγκεκριμένο φθογγικό σύστημα μιας γλώσσας. Σύμφωνα με το Cohort Model, όταν ο ακροατής ακούει τα τεμάχια της ομιλίας, την ίδια

¹³ Πήτα Ρ., *op. cit.*, 19-20.

στιγμή κάθε τεμάχιο (στην περίπτωση μας κάθε φθόγγος) 'θέτει σε λειτουργία' όλες τις λέξεις που αρχίζουν με το ίδιο φθόγγο. Προσθέτοντας τους φθόγγους, κάποιες λέξεις αρχίζουν να αποκλείονται ώστε να μείνει μόνο μια λέξη, η οποία αντιστοιχεί την είσοδο (input).¹⁴ Αυτό το θεωρητικό μοντέλο έχει ως βάση την ιδέα ότι η οπτική ή ακουστική είσοδος ερεθίζει τους νευρώνες του εγκέφαλου του ανθρώπου την στιγμή που 'μπαίνουν' στο μυαλό και όχι στο τέλος της προφοράς καθεμίας λέξης.¹⁵

Την ίδια αρχή έχει και το TRACE Model, μοντέλο του διασυνδεδασμού (connectionism) - εναλλακτικό μοντέλο στη θεωρία της επεξεργασίας της πληροφορίας. Οι επιστήμονες που πρότειναν αυτό το μοντέλο το 1986 είναι James McClelland και Jeffrey Elman. Πρόκειται για υπολογιστικό πρόγραμμα της ενεργοποίησης των αντιληπτικών ερεθισμάτων. Αυτά τα ερεθίσματα αποτελούν τις προβλέψεις για το πώς επεξεργάζεται το μυαλό ή ο εγκέφαλος του ανθρώπου τους φθόγγους ομιλίας τη στιγμή που αυτοί ακούγονται. Το TRACE Model θέτει τις επεξεργαζόμενες μονάδες (φθόγγους, λέξεις) στα ξεχωριστά υποστρώματα και δίνει τη δυνατότητα να περάσουν διάφορες πληροφορίες ανάμεσα στα υποστρώματα την ίδια στιγμή που οι μονάδες αυτές ανταγωνίζονται μεταξύ τους ώστε μια μονάδα να 'κερδίσει' και να 'αναγνωρισθεί' από το μοντέλο.¹⁶

Πολύ διαδεδομένο είναι και Garden Path Model ένα συναρτησιακό μοντέλο της τεχνολογίας λέξεων, σύμφωνα με το οποίο μόνο μια συντακτική δομή λαμβάνεται αρχικά για κάθε πρόταση. Οι σημασιολογικοί παράγοντες και τα συμφραζόμενα μπορούν ύστερα να επηρεάζουν την επεξεργασία και να παρασύρουν ξανά την ανάλυση της συντακτικής δομής. Η απλούστερη συντακτική δομή επιλέγεται, χρησιμοποιώντας δύο γενικές αρχές: την ελάχιστη εξάρτηση και την τελική προσαρμογή. Το Garden Path μοντέλο πρότεινε Lyn Frazier το 1987.¹⁷ Βέβαια, το Garden Path Model είναι χαρακτηριστικό για την Αγγλική γλώσσα. Υπάρχουν αρκετές προτάσεις στην Αγγλική γλώσσα, οι οποίες δημιουργούν προβλήματα γιατί η γραμματική τους δομή είναι αμφίσημη. Κάποιες

¹⁴ Packard J., *Chinese Words and the Lexicon, The Morphology of Chinese: A Linguistic and Cognitive Approach*, Cambridge University Press, Cambridge 2000, 287.

¹⁵ Altmann G., *Words and How We (eventually) Find Them, The Ascent of Babel: An Exploration of Language, Mind and Understanding*, Oxford University Press, Oxford 1997, 71.

¹⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το TRACE Model βλ. McClelland J., Elman J., *The TRACE model of speech perception*, *Cognitive Psychology*, 18, 1986, 1-86.

¹⁷ BA. Frazier L., *Sentence processing: A tutorial review*, in Coltheart M., *Attention and Performance XII: The Psychology of Reading*, Lawrence Erlbaum Associates 1987.

προτάσεις είναι συντακτικά αμφίσημες σε γενικό επίπεδο, σ' αυτή την περίπτωση όλη η πρόταση έχει δύο ή περισσότερες πιθανές ερμηνείες. Άλλες προτάσεις είναι συντακτικά αμφίσημες σε τοπικό επίπεδο, εννοώντας ότι διάφορες ερμηνείες είναι πιθανές σε κάποιο σημείο κατά τη διάρκεια της τεχνολογίας των λέξεων.¹⁸ Πιο συχνές είναι συντακτικά αμφίσημες προτάσεις, όπως είναι π. χ. *Time flies like an arrow, fruit flies like a banana*.

Κάθε από τα προαναφερόμενα μοντέλα έχει βέβαια τη χρησιμότητά του και μπορεί φαινομενικά να περιγράψει εμπειρικά δεδομένα σχετικά καλά. Όμως πολλά μοντέλα είναι μόνο εν μέρει συγκεκριμένα και εφαρμοσμένα, ή μπορεί και καθόλου. Το μοντέλο στο οποίο θα στηριχτούμε είναι λεγόμενο Levelt's model που χρησιμοποιείται όσο για την ανάλυση της πρώτης, δηλαδή της μητρικής γλώσσας και της κατάκτησής της από τα παιδιά, τόσο και για τη διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας σε διάφορα επίπεδά της. Έτσι το τελευταίο καιρό οι επιστήμονες προσπαθούν να υποβάλουν το μοντέλο Levelt και για τις δίγλωσσες σπουδές.¹⁹

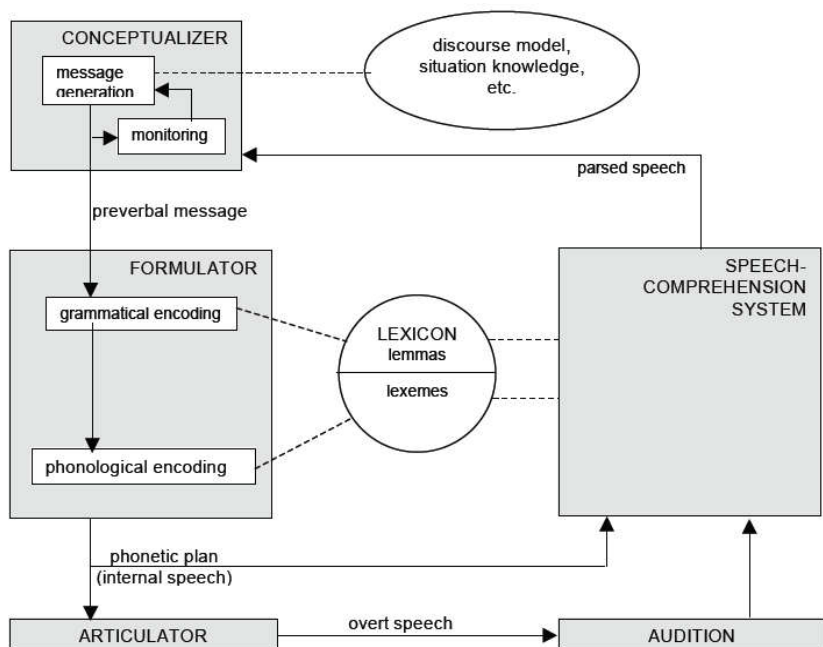
Το μοντέλο του Levelt διαφέρει ουσιαστικά από άλλες θεωρίες, διότι παρουσιάζει ενιαίο σύστημα ομιλίας, που αποτελείται από διάφορα συστατικά: Conceptualizer, Formulator, Articulator, Acoustic-Phonetic Processor και Parser.²⁰ Conceptualizer είναι συστατικό στοιχείο που επιτελεί παραγωγή και έλεγχο μηνυμάτων, formulator δίνει τη γραμματική και φωνολογική μορφή στα μηνύματα χρησιμοποιώντας το λεξικό, articulator είναι 'υπεύθυνος' για την άρθρωση μηνυμάτων, acoustic-phonetic processor μεταμορφώνει το ακουστικό σήμα σε φωνητική παρουσίαση, ενώ speech-comprehension system δίνει την ευκαιρία για την τεχνολογική ανάλυση (parsing) ή παραγωγή των μηνυμάτων.²¹

¹⁸ Eysenck M., Keane M., *Cognitive Psychology: A Student's Handbook*, 4th edition, Hove, Psychology Press, East Sussex 200, 335.

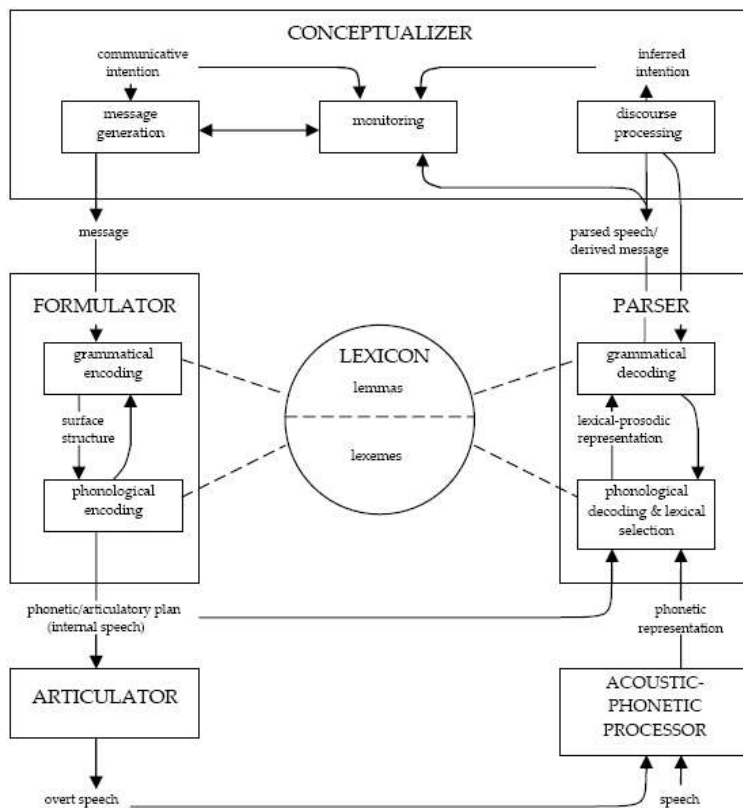
¹⁹ Βλ. De Bot K., *A Bilingual Production Model: Levelt's 'Speaking' Model Adapted*, *Applied Linguistics*, 13, 1992, 1-24; Paradis M., *The Cognitive Neuropsychology of Bilingualism*, in: De Groot A. & Kroll J. (Eds.), *Tutorials in Bilingualism: Psycholinguistic Perspectives*, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey 1997, 331-354; Tomioka N., *A Bilingual Language Production Model*, Presented at the Virtual Symposium at the University of Toronto, available at <http://www.semioticon.com/virtuals/talks/tomioka.htm>.

²⁰ Κάποιοι όροι μπορούν να διαφέρουν, π. χ. Acoustic-Phonetic Processor είναι το ίδιο με το Audition, Parser με το Speech-Comprehension system. Για τις περισσότερες πληροφορίες βλ. εικόνες 1, 2 (Levelt 1989, 1993).

²¹ Βλ. Levelt W., *Speaking: From Intention to Articulation*. MIT Press, Cambridge, MA 1989; Levelt W., *Lexical Access in Speech Production*, Blackwell, Cambridge 1993.

Εικόνα 1. Levelt's Model (1989)

Εικόνα 2. Levelt's Model (1993)²²

²² Οι εικόνες με το Levelt's Model βρίσκονται στο διαδίκτυο σε ακόλουθες ιστοσελίδες:
 1. <https://calico.org/html/T9gY9k0.jpg>
 2. <http://chat.carleton.ca/~ceby/Serial.html>.

Το Levelt's model²³ μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη βελτίωση της προφορικής επάρκειας της δεύτερης ή ξένης γλώσσας. Το φαινόμενο αυτό αποδεικνύεται και από διάφορα πειράματα στη διδασκαλία μιας ξένης γλώσσας.²⁴ Στις διγλωσσες σπουδές οι μελετητές αποδέχονται σήμερα ότι υπάρχει ένα γλωσσικό σύστημα – δηλαδή μια ενότητα που αποτελείται από διάφορα επίπεδα, όπως είναι π. χ. φωνολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο κ.τ.λ., και που διαιρείται σε υποσυστήματα για καθεμία γλώσσα. Τα υποσυστήματα αυτά μπορεί να τεθούν σε λειτουργία ξεχωριστά για καθεμία γλώσσα, χωρίς καμία αλληλεπίδραση. Η άποψη αυτή είναι γνωστή στη γλωσσολογία ως υπόθεση των υποσυστημάτων που πρότεινε το 2001 ο M. Paradis σε βάση του Levelt's model.²⁵ Το Levelt's model επεκτάθηκε με διάφορες υποθέσεις σχετικές με την παραγωγή της δεύτερης γλώσσας.²⁶ Όπως αναφέρει ο K. De Bot, και την ίδια άποψη επαναλαμβάνουν οι S. Payne και P. Whitney, το διγλωσσο μοντέλο παραγωγής πρέπει να λάβει υπόψη τα ακόλουθα στοιχεία: διαγλωσσικές επιδράσεις, ισότιμη ταχύτητα της παραγωγής λόγου ανάμεσα στους σπουδαστές που μαθαίνουν μια ή πολλές γλώσσες, ανισόροπη διγλωσσία, προσωπικές διαφορές καθώς και δυνατότητα του εγκεφάλου του ανθρώπου να κατακτήσει απεριόριστο αριθμό γλωσσών.²⁷

Οι σπουδαστές μιας δεύτερης γλώσσας πάντα κάνουν συγκρίσεις και αντιπαραθέσεις με τη μητρική τους γλώσσα, καθώς και με τις απόψεις τους για το τι θεωρούν αληθινό για τη γλώσσα-στόχο, βασιζοντας στις γνώσεις μιας διαγλώσσας.²⁸ Αυτές οι δύο θεωρίες είναι από τις πρώιμες θεωρητικές προσεγγίσεις, αλλά και από τις πιο σημαντικές για την κατάκτηση μιας δεύτερης ή ξένης γλώσσας. Η πρώτη είναι λεγόμενη Αντιπαραθετική Ανάλυση (Contrastive Analysis) που συσχετίζεται με τη συμπεριφοριστική

²³ Το 1999 ο Levelt μαζί με άλλους επιστήμονες πρότεινε και λεγόμενο WEAVER model, για τη λεπτομερή περιγραφή του βλ. Levelt W., Roelofs A., Meyer A., A Theory of Lexical Access in Speech Production, Behavioural and Brain Sciences, 22, 1999, 1-75 καθώς και Levelt W., Models of Word Production, Trends in Cognitive Sciences, vol. 3, No. 6, June 1999, 223-232.

²⁴ Βλ. Payne S., Whitney P., Developing L2 Oral Proficiency through Synchronous CMC: Output, Working Memory and Interlanguage Development, Calico Journal, 20 (1), 2002, 7-32.

²⁵ Βλ. Paradis M., An Integrated Neurolinguistic Theory of Bilingualism, Lacus Forum, 27, 2001, 5-15.

²⁶ Εδώ εννοούμε τις ακόλουθες υποθέσεις: 1. Language-specific Formulators and fluent code-switching behaviours του K. De Bot, 2. Verbalizer των K. de Bot & R. Schreuder, 3. Spreading Activation Theory των N. Poulisse & T. Bongaerts.

²⁷ Payne S., Whitney P., op. cit., 12.

²⁸ Payne S., Whitney P., op. cit., 9.

προσέγγιση, ενώ η δεύτερη είναι θεωρία της Διαγλώσσας (Interlanguage Theory) που συνδέεται με τη θεωρία της καθολικής γραμματικής (Universal Grammar) του Ν. Chomsky. Στις πρώιμες θεωρίες ανήκει και η θεωρία της Δημιουργικής Κατασκευής (Creative Construction), ωστόσο εμείς δεν αναφερόμαστε σ' αυτή τη θεωρία λόγω της πλήρους απόρριψης απ' αυτή του ρόλου της μητρικής γλώσσας στην κατάκτηση μιας δεύτερης γλώσσας. Στο σημείο αυτό διαφωνούμε εντελώς διότι τα δεδομένα της μητρικής γλώσσας θεωρούμε ένα από τα σημαντικότερα κριτήρια στη μάθηση δεύτερης γλώσσας. Κατά την αξιολόγηση των πρώιμων θεωριών της κατάκτησης της δεύτερης γλώσσας, η Σπ. Μπέλλα επισημάνει σχετικά με τη θεωρία της Δημιουργικής Κατασκευής, ότι στην ουσία η θεωρία αυτή δεν συνιστά αυτόνομη θεωρία, αλλά μια προέκταση της θεωρίας της διαγλώσσας.²⁹ Στον ίδιο σημείο αναφέρει και μια παρατήρηση του Κ. Johnson 'η ίδια η έννοια της δημιουργικότητας αποτελεί επί της ουσίας απήχηση των θεωριών του Chomsky.'³⁰

Η επιστημονική ενασχόληση με την αντιπαραθετική ανάλυση παρουσιάστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '50 από τον Robert Lado,³¹ και ουσιαστικά επέλυσε προβλήματα σχετικά με διάφορα ζητήματα της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας. Διότι ένα από τα σημαντικότερα αντικείμενα της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας είναι 'η επιστημονική οργάνωση της διδασκαλίας της γλώσσας (μητρικής ή ξένης) με τα ειδικά προβλήματα αντιπαραβολικής ανάλυσης των γλωσσών και πρόληψης των γλωσσικών σφαλμάτων (γλωσσικής παρεμβολής).'³²

Ουσιαστικά τα γενικά χαρακτηριστικά της αντιπαραθετικής θεωρίας παρουσιάζονται πολύ καλά από τη Σπ. Μπέλλα στην προαναφερόμενη μελέτη της: 'η Αντιπαραβολική Ανάλυση, αντιμετωπίζει την ΚΓ2 ως διαδικασία διαμόρφωσης συνηθειών, όπου η παρεμβολή αποτελεί την έννοια-κλειδί. Θεωρείται ότι το άτομο που εισέρχεται στη διαδικασία κατάκτησης μιας Γ2 μεταφέρει αυτόματα από τη Γ1 τις συνηθειες εκείνες που είναι κοινές για τα δύο γλωσσικά συστήματα (θετική παρεμβολή). Εκτός όμως από τα στοιχεία κοινά, υπάρχει η πιθανότητα να μεταφερθούν και άλλα που δεν υπάρχουν στη Γ2, με αποτέλεσμα την εμφάνιση γλωσσικών λαθών (αρνητική παρεμβολή).'³³ Παρόλο που η θεωρία αυτή

²⁹ Μπέλλα Σ., *op. cit.*, 78.

³⁰ Johnson K., *An Introduction to Foreign Language Learning and Teaching*, Longman, London 2001, 71.

³¹ Βλ. Lado R., *Linguistics across Cultures*, University of Michigan Press, Ann Arbor 1957.

³² Μπαμπινιώτης Γ., *op. cit.*, 25.

³³ Μπέλλα Σ., *op. cit.*, 61.

αμφισβητήθηκε σοβαρά από διάφορους μελετητές, διότι συσχετιζόταν με τη συμπεριφοριστική προσέγγιση, θεωρούμε ότι είναι μια από τις καλύτερες θεωρίες για την εκμάθηση μιας γλώσσας. Βέβαια, σημαντικό μειονέκτημα της θεωρίας είναι η εμφανής αδιαφορία της για τα όσα συμβαίνουν στο μυαλό του μαθητή κατά τη διαδικασία της κατάκτησης. Αυτό το μειονέκτημα αναφέρθηκε και πιο πάνω, κατά την αξιολόγηση της θεωρίας του μπιχεβιορισμού. Ωστόσο, η χρησιμοποίησή της κατά τη διδασκαλία μαζί με τη θεωρία της διαγλώσσας, θα μπορούσε να αποδώσει καρποφόρα αποτελέσματα. Οι συγκριτικές και αντιπαραθετικές μελέτες διάφορων γλωσσικών συστημάτων μπορούν να αποδεικνύουν κάποια καθολικά στοιχεία, κάποιες βασικές αρχές που ισχύουν για οποιοδήποτε γλωσσικό σύστημα, άρα είναι βάση καθολικής γραμματικής.

Στη γλωσσολογία σημαντική συμβολή είναι η θεωρία του Noam Chomsky για τη γενετική - μετασχηματική γραμματική (generative - transformational grammar), καθώς και τη καθολική γραμματική (universal grammar). Σύμφωνα με το Μπαμπινιώτη, 'η θεωρία αυτή έχει κυριαρχήσει σε μεγάλο βαθμό τις τελευταίες δεκαετίες στον χώρο της γενικής γλωσσολογίας, μια και θεωρείται ευρύτερα ως η πιο επαρκής ερμηνευτική θεωρία γλώσσας που διαθέτουμε σήμερα.'³⁴ Με τον όρο γενετική γραμματική εννοείται κάθε μοντέλο γλωσσικής περιγραφής που έχει ως στόχο να συλλάβει την πραγματικότητα της γλώσσας.³⁵ Η θεωρία του Chomsky ερμηνεύει την παραγωγή των προτάσεων της γλώσσας με βάση την έννοια των μετασχηματιστικών νόμων ή κανόνων. Ένα άλλο σημαντικό επίτευγμα του Chomsky είναι ότι συμπεριέλαβε μεθόδους των μαθηματικών, της συμβολικής λογικής και της ακουστικής φυσικής για την ανάλυση των φυσικών γλωσσών, πραγματώνοντας έτσι μια διεπιστημονική προσέγγιση της γλώσσας.³⁶ Η κατεύθυνση των τελευταίων μελετών στον τομέα της ψυχογλωσσολογίας είναι τα ζητήματα που αφορούν τη λειτουργία του εγκεφάλου, τη συμπεριφορά, καθώς και τις γνωστικές ικανότητες του ανθρώπου. Ο σκοπός τους είναι - η κατανόηση του πώς λειτουργεί ο εγκεφαλος και πόσο μεγάλες ικανότητες έχει το μυαλό του ανθρώπου και σε ποιο βαθμό γίνεται η αλληλεπίδραση τους.³⁷ Ακριβώς αυτά τα ζητήματα προσπαθεί να λύσει ο Chomsky εισάγοντας τη

³⁴ Μπαμπινιώτης Γ., *op. cit.*, 160.

³⁵ Παυλίδου Θ., *Επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης*, δεύτερη έκδοση, παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1997, 75.

³⁶ Πήτα Ρ., *op. cit.*, 66.

³⁷ Chomsky N., *Linguistics and Brain Science*, in Marantz A., Miyashita Y., O'Neil W., (eds) *Image, Language and Brain*, MIT Press, Cambridge, MA 2000, 13.

γενετική μετασηματική γραμματική, που οι βασικοί κανόνες της απορρέουν από την εννοιολογική αντιπαράθεση των όρων γλωσσική ικανότητα και γλωσσική επιτέλεση.³⁸

Σύμφωνα με τον N. Chomsky, το παιδί γεννιέται με έμφυτη την προδιάθεση για γλωσσική κατάκτηση και με ένα γλωσσικό εξοπλισμό εν είδει εσωτερικής γραμματικής. Πρόκειται για το μηχανισμό γλωσσικής κατάκτησης (Language Acquisition Device), ο οποίος λειτουργεί 'σαν μικρός γλωσσολόγος στον εγκέφαλο'.³⁹ Η θεωρία της διαγλώσσας βασίζεται ακριβώς σ' αυτές τις απόψεις του N. Chomsky και θεωρεί ότι ορισμένες στρατηγικές που χρησιμοποιεί ο μαθητής της δεύτερης γλώσσας παρουσιάζουν σημαντικές ομοιότητες με αυτές μέσω των οποίων κατακτάται μια μητρική γλώσσα.⁴⁰

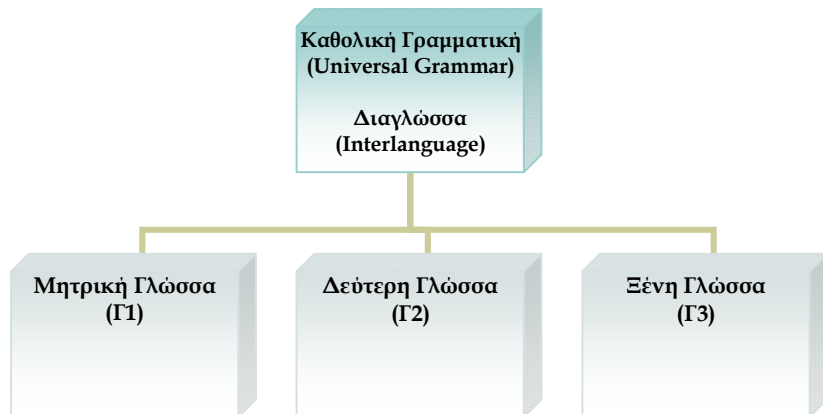
Κατά τη γνώμη μας, όσο παράλογο και να μη φαίνεται αυτό, κατά τη διδασκαλία πρέπει να βασιζόμαστε και στις δύο θεωρίες όσο στην αντιπαραθετική ανάλυση, τόσο και στη θεωρία της διαγλώσσας, μόνο με την ένωση και των δύο θεωριών θα μπορούμε να κατακτήσουμε επαρκώς τη δεύτερη γλώσσα. Και οι δύο θεωρίες μας οδηγούν στην πιθανότητα της ύπαρξης μιας καθολικής γραμματικής. Από την αξιολόγηση όλων των προαναφερόμενων θεωριών προέκυψε ότι όσο η θεωρία του N. Chomsky, τόσο και το μοντέλο παραγωγής του W. Levelt βοηθούν ουσιαστικά στην κατάκτηση μιας δεύτερης γλώσσας.

Το μοντέλο της εκμάθησης μιας δεύτερης γλώσσας, παρουσιάζεται στην εικόνα 3 - *Model of the Second Language Acquisition*, όπου Γ2 είναι η δεύτερη γλώσσα του διγλωσσου, η οποία κατακτάται εξίσου με ίδιο τρόπο με τη Γ1 (μπορεί και χρονικά να κατακτάται ταυτόχρονα με τη Γ1), ενώ Γ3 είναι μια ξένη γλώσσα, η οποία κατακτάται μέσω της αντιπαραθετικής γραμματικής με τη Γ1, ώπου να γίνει σε ίδιο επίπεδο με το Γ2 και να έχει τη δυνατότητα να επανεργοποιεί το μηχανισμό γλωσσικής κατάκτησης και έτσι να προσαρμόσει την Καθολική Γραμματική στη δομή της γραμματικής της γλώσσας-στόχου. Ουσιαστικά και οι τρεις γλώσσες οδηγούν στην ύπαρξη ενός καθολικού γλωσσικού συστήματος με κάποιες παρεκκλίσεις.

³⁸ Για λεπτομερή ανάλυση βλ. Πήτα Ρ., *op. cit.*, 66-70.

³⁹ Μπέλλα Σ., *op. cit.*, 65.

⁴⁰ Βλ. Corder S., *Formal Simplicity and Functional Simplification in Second Language Acquisition*. In Andersen R., (ed.) *New Dimensions in Second Language Acquisition Research*, Newbury House, Rowley, Mass. 1981.

Εικόνα 3. *Model of the Second Language Acquisition*